

รายงานการวิจัย

เรื่อง

การเตรียมความพร้อมเพื่อรองรับข้อตกลงเขตการค้าเสรี
ด้านวิถีการเลี้ยงชีพของเกษตรกรไทย

Preparation to Cope with the Thai Farmers' Way of Occupation
from Impacts of Free Trade Agreement

โดย

รองศาสตราจารย์ ดร. อำไพรัตน์ อักษรพรหม

รองศาสตราจารย์ ดร.กฤษณา รุ่งโรจน์วณิชย์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ทวิ สุรฤทธิกุล

การวิจัยนี้ได้รับทุนสนับสนุนจากสภาวิจัยแห่งชาติ

งบประมาณประจำปี 2550

การเตรียมความพร้อมเพื่อรองรับข้อตกลงเขตการค้าเสรี
ด้านวิถีการเลี้ยงชีพของเกษตรกรไทย

Preparation to Cope with the Thai Farmers' Way of Occupation
from Impacts of Free Trade Agreement

รองศาสตราจารย์ ดร. อำไพรัตน์ อักษรพรหม
รองศาสตราจารย์ ดร.กฤษณา รุ่งโรจน์วณิชย์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ทวี สุรฤทธิกุล

โครงการวิจัยนี้ได้รับทุนสนับสนุนจากสภาวิจัยแห่งชาติ
งบประมาณประจำปี 2550

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร

ความนำ

ปัจจุบันประเทศไทยได้ลงนามในข้อตกลงเขตการค้าเสรี (Free Trade Agreement; FTA) กับประเทศต่างๆ หลายประเทศ ข้อตกลงเขตการค้าเสรีระหว่างประเทศไทยกับทุกประเทศดังกล่าว ล้วนยึดกฎระเบียบตามแนวคิดเศรษฐกิจเสรีนิยม ใช้ข้อบังคับต่างๆ ที่สอดคล้องกับเทคโนโลยีอันทันสมัย ซึ่งประเทศพัฒนาแล้วจะสามารถปฏิบัติตามได้มากกว่าและง่ายกว่า รวมทั้งรู้เท่าทันกว่าประเทศกำลังพัฒนา สินค้าที่ประเทศคู่ค้าทำความตกลงค้าขายกันส่วนใหญ่เป็นสินค้าการเกษตร ประเทศคู่ค้าของไทยที่มีเทคโนโลยีทันสมัยจะสามารถผลิตได้จำนวนมากในราคาถูก ส่งเข้ามาตีตลาดสินค้าเกษตรของไทย ทำให้สินค้าเกษตรของไทยโดยเฉพาะผักและผลไม้ไทยขายยาก จนเกษตรกรบางรายยอมขายขาดทุนเพื่อจะได้เงินต้นทุนกลับมาบ้าง นอกจากนี้ยังส่งผลให้เกษตรกรบางรายต้องเลิกปลูกพืชเศรษฐกิจบางชนิดอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เช่น หอมแดง ศรีสะเกษ เป็นต้น หรือบางรายจำเป็นต้องเสี่ยงเปลี่ยนไปปลูกพืชชนิดอื่นที่ตนเองขาดความรู้และประสบการณ์ เพื่อดิ้นรนให้สามารถหาเลี้ยงชีพต่อไปได้ ยิ่งกว่านั้นยังส่งผลให้เกษตรกรบางรายละทิ้งอาชีพเกษตรกรที่สืบทอดมาตั้งแต่บรรพบุรุษมาเป็นแรงงานไร้ฝีมือราคาถูกในเมือง ทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม และงานก่อสร้าง หรือเกษตรกรชนบทในบางชุมชนถึงกับยอมขายที่ดินเพื่อนำเงินมาใช้จ่ายในการเดินทางไปเป็นแรงงานต่างด้าวในประเทศพัฒนาแล้วหรือในประเทศแถบตะวันออกกลาง ทอดทิ้งให้ชุมชนชนบทมีแต่เด็ก สตรี และคนชรา ที่ต้องดิ้นรนทำไร่ ทำนา หรือทำสวนอยู่ไปวันๆ มองไม่เห็นหนทางที่จะพัฒนาคุณภาพชีวิต การทิ้งถิ่นของเกษตรกรส่งผลให้สมาชิกในครอบครัวส่วนใหญ่ต้องแยกกันอยู่ ซึ่งมีผลกระทบให้ครอบครัวและชุมชนชนบทอ่อนแอ และพึ่งพาตนเองน้อยลง นอกจากนี้ การสืบทอดวิถีการหาเลี้ยงชีพทางการเกษตรที่ผสมผสานภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สืบทอดจากบรรพบุรุษแทบไม่เหลืออยู่ในชนบท เนื่องจากการหาเลี้ยงชีพตามวิถีภูมิปัญญาท้องถิ่นไม่สามารถผลักดันให้เกษตรกรผลิตคราวละจำนวนมากๆ ตามระบบเศรษฐกิจเสรีนิยม เกษตรกรรายย่อยระดับครัวเรือนจึงล้มละลาย

ดังนั้น เกษตรกรของไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกษตรกรรายย่อยที่อาศัยแรงงานในครัวเรือนจึงควรได้รับการเตรียมความพร้อมเพื่อรองรับข้อตกลงเขตการค้าเสรีในการปรับวิถีการหาเลี้ยงชีพเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตให้มีวิถีการดำเนินชีวิตที่ดำรงไว้ซึ่งวัฒนธรรม ชนบทธรรมนิยม และประเพณีของชนบทไทย ตลอดจนการฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สนับสนุนให้เกษตรกรสามารถมีวิถี

การหาเลี้ยงชีพที่ได้รับการยอมรับในศักดิ์ศรีและตามหลักสิทธิมนุษยชน เพื่อความยั่งยืนของเกษตรกรไทยในชนบท

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาการรับรู้เกี่ยวกับข้อตกลงเขตการค้าเสรีของเกษตรกรไทย
2. เพื่อศึกษาผลกระทบจากข้อตกลงเขตการค้าเสรีต่อวิถีการเลี้ยงชีพของเกษตรกรไทย
3. เพื่อศึกษาความพร้อมด้านวิถีการเลี้ยงชีพของเกษตรกรไทยเพื่อรองรับข้อตกลงเขตการค้าเสรี
4. เพื่อศึกษาแนวทางการปรับตัวด้านวิถีการเลี้ยงชีพของเกษตรกรไทยเพื่อรองรับข้อตกลงเขตการค้าเสรี

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้มีวิธีการดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. **ประชากร** ประกอบด้วย เกษตรกรในชนบท ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน คณะกรรมการประชาคม คณะกรรมการบริหารองค์การบริหารส่วนตำบล ผู้นำท้องถิ่น และข้าราชการ ในท้องถิ่นที่ได้รับผลกระทบจากข้อตกลงเขตการค้าเสรี โดยกระจายตามท้องถิ่นใน 3 ภูมิภาคของประเทศไทย ได้แก่ ภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคกลาง
2. **กลุ่มตัวอย่าง** ใช้วิธีเลือกแบบเจาะจงพื้นที่ ภาคละ 1 จังหวัดๆ ละ 2 อำเภอๆ ละ 2 ตำบล ได้แก่ ภาคเหนือ คือ จังหวัดเชียงใหม่ อำเภอหางดง ตำบลบ้านปง และตำบลบ้านแหวน อำเภอดอยหล่อ ตำบลสองแคว และตำบลสันติสุข ภาคกลาง คือ จังหวัดอยุธยา อำเภอผักไห่ ตำบลดอนลาน และตำบลนาคู อำเภอนครหลวง ตำบลหนองปลิง และตำบลแม่ลา ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ คือ จังหวัดอุดรธานี อำเภอเมือง ตำบลนิคมสงเคราะห์ อำเภอกุฉินารายณ์ ตำบลปะโค อำเภอกุมภวาปี ตำบลศรีอ และอำเภอกุศุดหมากไฟ ตำบลหนองวัวซอ จากนั้นเจาะจงเลือกผู้ให้ข้อมูลเป็นตัวแทนของประชากร รวมจำนวน 249 คน แบ่งเป็นกลุ่มเกษตรกร 91 คน ผู้นำชุมชน 81 คน และข้าราชการ 77 คน
3. **เครื่องมือการวิจัย** แบ่งเป็น 2 ประเภท ได้แก่ แบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น เพื่อสำรวจการรับรู้และความเข้าใจของกลุ่มตัวอย่างเกี่ยวกับข้อตกลงเขตการค้าเสรี และแนวคำถามที่ใช้ในการอภิปรายกลุ่ม (focus group discussion)

4. การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้สถิติความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าที (t-test) และการวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis)

ข้อค้นพบที่สำคัญ

การวิจัยนี้มีข้อค้นพบที่สำคัญ ดังนี้

1. การรับรู้เกี่ยวกับข้อตกลงเขตการค้าเสรีของเกษตรกรไทย พบว่า เกษตรกรทุกภูมิภาคเคยได้ยินเกี่ยวกับข้อตกลงเขตการค้าเสรีผ่านทางรายการโทรทัศน์หรือรายการวิทยุ ซึ่งฟังไม่รู้เรื่องและไม่เข้าใจ คิดว่าเป็นเรื่องไกลตัวจึงไม่ให้ความสนใจ บางคนเข้าใจว่า FTA เป็นเรื่องของผู้บริหารประเทศ นักการเมือง และนายทุนของบริษัทขนาดใหญ่ เกษตรกรไม่ได้รับผลประโยชน์จาก FTA และสินค้าทางอุตสาหกรรมจะได้เปรียบแต่สินค้าทางการเกษตรเสียเปรียบ

ผู้นำชุมชนส่วนใหญ่ไม่ค่อยจะรู้ว่า FTA คืออะไร คิดว่าเป็นเรื่องที่ห่างไกล มีเพียงบางคนทีพอรู้จักบ้าง กล่าวคือ เข้าใจว่าเป็นการค้าขายแลกเปลี่ยน ตกลงกันระหว่างรัฐบาลกับรัฐบาล แลกเปลี่ยนสินค้าและผลิตภัณฑ์เฉพาะสินค้าทางการเกษตรบางตัว ไม่มีการเสียภาษี ไม่มีการกีดกันและมีการตกลงหรือต่อรองกันว่าจะขายสินค้าประเภทใด ต้องอาศัยการตลาด เป็นการค้าที่ตามใจคนขาย อยากขายสินค้าอะไรก็ให้มีการควบคุม ผู้ผลิตจะผลิตอะไรก็ได้แต่ต้องให้ได้มาตรฐาน ซึ่งประเทศไทยอาจจะได้ประโยชน์บางอย่างและต้องเสียเปรียบบางอย่าง เกิดจากการแข่งขันทางการค้ามากขึ้น

ข้าราชการส่วนใหญ่ไม่รู้ข้อมูลเกี่ยวกับ FTA ที่รัฐบาลทำ ที่ผ่านมายังไม่เคยมีส่วนราชการใดมาให้ข้อมูลหรือประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับ FTA เคยได้ยินผ่านทางรายการโทรทัศน์และรายการวิทยุบ้าง บางคนเข้าใจว่าเป็นการรวมกลุ่มประเทศเพื่อทำการค้าไม่เสียภาษี ทำให้การนำเข้าสินค้าจากต่างประเทศและการส่งสินค้าออกนอกประเทศทำได้ง่ายขึ้น ซึ่งเปิดโอกาสให้สินค้าที่มีคุณภาพได้ส่งออกไปขายต่างประเทศ

2. ผลกระทบจากข้อตกลงเขตการค้าเสรีต่อวิถีการเลี้ยงชีพของเกษตรกรไทย พบว่า เนื่องจาก เกษตรกร ผู้นำชุมชน และข้าราชการส่วนใหญ่ไม่เข้าใจว่าข้อตกลงเขตการค้าเสรีคืออะไร จึงไม่แน่ใจว่าได้รับผลกระทบจากข้อตกลงเขตการค้าเสรีหรือไม่ หรือได้รับผลกระทบแล้วหรือยัง มีบางคนคิดว่าเกษตรกรไทยได้รับผลกระทบทางลบจากข้อตกลงเขตการค้าเสรีแล้ว โดยเฉพาะข้อตกลงเขตการค้าเสรีไทย-จีน ที่มีสินค้าทางการเกษตรจากจีนเข้ามาแย่งตลาดของสินค้าภายในประเทศ ในทางตรงข้าม ข้อตกลงเขตการค้าเสรีส่งผลดีต่อผู้บริโภค ทำให้ได้ซื้อได้กินของดีราคาถูก

3.ความพร้อมด้านวิธีการเลี้ยงชีพของเกษตรกรไทยเพื่อรองรับข้อตกลงเขตการค้าเสรี พบว่า เกษตรกรมีความต้องการจะพัฒนาผลผลิตไปแข่งขันแต่ไม่รู้จะอย่างไร จึงต้องการให้รัฐบาลช่วยเรื่องเงินทุน ความรู้เรื่องสินค้า และตลาดใหม่ๆ แก่พืชผลทางการเกษตรอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งประกันราคาข้าว ในขณะที่เดียวกัน จะหันมาดำเนินชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ทำการเกษตรด้วยกระบวนการที่ลดต้นทุน เข้มงวดในการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์แบบอินทรีย์ให้ได้มาตรฐานสากล ส่วนผู้นำชุมชนจะทำตัวเป็นแบบอย่างในการลดการบริโภคหรือใช้จ่ายแบบฟุ่มเฟือย และข้าราชการจะศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับการค้าเสรีและข้อตกลงเขตการค้าเสรีเพิ่มเติมเพื่อนำมาเผยแพร่แก่ประชาชนในท้องถิ่น

4.แนวทางการปรับตัวด้านวิธีการเลี้ยงชีพของเกษตรกรไทยเพื่อรองรับข้อตกลงเขตการค้าเสรี พบว่า เกษตรกรมีความคิดเห็นว่าควรทำเกษตรอุตสาหกรรม ไม่ปลูกพืชที่คนอื่นกำลังปลูก พัฒนาผลผลิตและผลิตภัณฑ์ให้มีคุณภาพและมีหีบห่อพร้อมบริโภค หาความรู้เกี่ยวกับการบริหารจัดการทางการเกษตร บัญชีฟาร์ม และบัญชีครัวเรือน การรวมกลุ่มของเกษตรกรเป็นเกษตรผสมผสานเชิงพาณิชย์ ส่วนผู้นำชุมชนจะเผยแพร่ความรู้เรื่อง FTA แก่เกษตรกรในลักษณะวีซีดี ส่งเสริมให้ชาวบ้านใช้ชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง ปลูกฝังจิตสำนึกการเป็นเกษตรกรให้แก่ลูกหลาน และการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น และข้าราชการจะสร้างความเข้มแข็งให้กับองค์กรชุมชนหรือองค์กรประชาชน เผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับ FTA สู่ประชาชนในวงกว้างอย่างทั่วถึง ส่งเสริมให้เกษตรกรปรับปรุงระบบการทำเกษตรใช้เทคโนโลยีในการเพาะปลูกและผลิตเป็นเกษตรอุตสาหกรรมเพื่อให้เกษตรกรพึ่งพาตนเองได้ และปลูกฝังให้เยาวชนกลับมาใช้ชีวิตแบบสังคมชนบทแบบเศรษฐกิจพอเพียง

ข้อเสนอแนะสู่การนำไปปฏิบัติ

1. การเผยแพร่ข้อมูลเกี่ยวกับข้อตกลงเขตการค้าเสรี รัฐบาลควรมีนโยบายการเผยแพร่ข้อมูลเกี่ยวกับข้อตกลงเขตการค้าเสรีที่สามารถเข้าถึงข้าราชการและประชาชนทุกและหน่วยงานภาครัฐที่รับผิดชอบเกี่ยวกับข้อตกลงเขตการค้าเสรี โดยเฉพาะอย่างยิ่ง กรมเจรจาการค้าระหว่างประเทศ กระทรวงพาณิชย์ ควรแปลงนโยบายของรัฐสู่การปฏิบัติที่เน้นรายละเอียดของสัญญาข้อตกลงเขตการค้าเสรีแต่ละฉบับ ข้อดีและข้อเสีย ผลกระทบที่อาจจะเกิดขึ้นตามความเป็นจริงอย่างตรงไปตรงมา

2. การสนับสนุนให้เด็กและเยาวชนเรียนด้านเกษตรศาสตร์ รัฐบาลควรมีนโยบายสนับสนุนให้ลูกเกษตรกรเรียนด้านการเกษตรแบบมืออาชีพ ทั้งระดับอาชีวศึกษาและอุดมศึกษา และนำความรู้กลับมาพัฒนากระบวนการเพาะปลูกของเกษตรกรในบ้านเกิด ให้มี

ความก้าวหน้าตามหลักวิชาการจนได้มาตรฐานสากล และกระทรวงศึกษาธิการควรส่งเสริมให้ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย เป็นกลไกที่สามารถทำให้เด็กและเยาวชนไม่ต้อง ออกจากหมู่บ้านหรือตำบล โดยให้เขตพื้นที่การศึกษาและสถานศึกษาจัดทำหลักสูตรที่เหมาะสม กับการส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนสนใจสืบทอดอาชีพเกษตรกร นอกจากนี้ยังส่งผลให้ครอบครัว และชุมชนเข้มแข็งขึ้นได้

3. การส่งเสริมสมรรถนะของเกษตรกร รัฐบาลควรมีนโยบายจัดการศึกษานอก ระบบหรือการศึกษาตามอัธยาศัย ให้ความรู้เฉพาะทางแก่เกษตรกร และกระทรวงศึกษาธิการควร ร่วมมือกับกระทรวงเกษตรและสหกรณ์จัดทำหลักสูตรเกี่ยวกับการเกษตรทั้งระดับปริญญาและที่ ไม่ใช่ปริญญา เพื่อเปิดโอกาสให้เกษตรกรได้เพิ่มพูนความรู้ตามความสนใจ

4. การสร้างความเข้มแข็งแก่วิสาหกิจชุมชน รัฐบาลควรสนับสนุนการนำภูมิ ปัญญาท้องถิ่นมาพัฒนาจัดตั้งวิสาหกิจชุมชนที่มาจากศักยภาพในการผนึกกำลังแบบองค์รวม ร่วมกันคิดสร้างนวัตกรรมที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของชุมชนเอง และหน่วยงานระดับท้องถิ่นควร ร่วมกันให้ความรู้ในการบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชนแก่กลุ่มเกษตรกรที่มีกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง โดยกรมการพัฒนาชุมชนเป็นเจ้าภาพ

5. การสนับสนุนให้เกษตรกรทำเกษตรเชิงผสม รัฐบาลควรมีมาตรการในการ แปลงแนวคิดเกษตรเชิงผสมผสานสู่การปฏิบัติ และใช้กลไกหน่วยงานภาครัฐและขอความ สนับสนุนจากภาคเอกชน ทำให้แนวคิดดังกล่าวเกิดการปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม และหน่วยงาน ระดับท้องถิ่น เช่น เกษตรอำเภอ องค์การบริหารส่วนตำบล เป็นต้น ควรสนับสนุนให้เกษตรกรทำ เกษตรเชิงผสมในทุกพื้นที่ เพื่อให้เกษตรกรมีรายได้หลายทางหมุนเวียนตลอดปี และสามารถเก็บเกี่ยวผลผลิตต่างๆ ในที่ดินเป็นอาหารในชีวิตประจำวัน

6. การส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน รัฐบาลควรให้การสร้างความเข้มแข็ง ของชุมชนเป็นวาระแห่งชาติ และหน่วยงานราชการ 4 กระทรวงหลักควรกระตุ้นให้เกษตรกรในทุก ภูมิภาคของประเทศไทยเกิดการรวมกลุ่มกันเองอย่างหลากหลายรูปแบบ เพื่อให้เกษตรกรในแต่ละ ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้

7. การวิจัยครั้งต่อไป ควรมีการวิจัยติดตามผลการเตรียมความพร้อมเพื่อรองรับ ผลกระทบจากข้อตกลงเขตการค้าเสรีของประชาชนทุกกลุ่มเป็นระยะๆ อย่างต่อเนื่อง ควรมีการ วิจัยเชิงปฏิบัติการเรียนรู้เพื่อถอดบทเรียนประสบการณ์วิธีการสู่ความสำเร็จ นำมาเผยแพร่ ถ่ายทอดให้เกษตรกรทั่วประเทศได้เอาแบบอย่าง ควรส่งเสริมให้ตำบลที่มีความเข้มแข็งอยู่แล้ว ได้ใช้ศักยภาพที่มีอยู่ทำวิจัยชุมชน ในการศึกษากระบวนการเตรียมความพร้อมและการปรับตัว ของตนเองและชุมชนเพื่อรองรับผลกระทบจากข้อตกลงเขตการค้าเสรีของเกษตรกร

ชื่อเรื่องวิจัย การเตรียมความพร้อมเพื่อรองรับข้อตกลงเขตการค้าเสรีด้านวิถีการเลี้ยงชีพของเกษตรกรไทย

นักวิจัย รองศาสตราจารย์ ดร.อำไพรัตน์ อักษรพรหม สาขาวิชามนุษยนิเวศศาสตร์
รองศาสตราจารย์ ดร.กฤษณา รุ่งโรจน์วนิชย์ สาขาวิชาส่งเสริมการเกษตรและสหกรณ์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ทวี สุรฤทธิกุล สาขาวิชารัฐศาสตร์

ปีพ.ศ. 2554

242334

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการรับรู้ ผลกระทบ และความพร้อมด้านวิถีการเลี้ยงชีพของเกษตรกรไทยเพื่อรองรับข้อตกลงเขตการค้าเสรี และแนวทางการปรับตัวในการหาเลี้ยงชีพของเกษตรกรไทยที่ดำรงไว้ซึ่งภูมิปัญญาท้องถิ่น จิตวิญญาณความเป็นไทย และสิทธิมนุษยชน เพื่อความยั่งยืนของชนบทไทย ประชากรเป็นเกษตรกร ผู้นำชุมชน และข้าราชการจาก 3 ภูมิภาคของประเทศไทย ได้แก่ ภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคกลาง ได้กลุ่มตัวอย่างด้วยวิธีการเลือกแบบเจาะจงพื้นที่ ภาคละ 1 จังหวัดๆ ละ 2 อำเภอๆ ละ 2 ตำบล จากนั้นเจาะจงเลือกผู้ให้ข้อมูลเป็นตัวแทนของประชากร รวม 249 คน เครื่องมือการวิจัย แบ่งเป็น 2 ประเภท ได้แก่ แบบสอบถามที่ใช้เก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับการรับรู้เรื่องข้อตกลงเขตการค้าเสรี และแนวคำถามที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการอภิปรายกลุ่ม วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าที่ และการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศชาย คิดเป็นร้อยละ 69.9 กลุ่มที่มีมากที่สุดมีอายุระหว่าง 51-60 ปี คิดเป็นร้อยละ 32.1 จบระดับอุดมศึกษา คิดเป็นร้อยละ 28.5 ส่วนใหญ่มีอาชีพหลักเป็นเกษตรกร พื้นที่ส่วนใหญ่ใช้ทำนาข้าวเป็นหลัก เกษตรกรเริ่มนิยมใช้หลักการตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการทำเกษตร โดยเฉพาะในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีการทำไร่สวนผสมและเลี้ยงปลาในที่ดินเดียวกัน การทำเกษตรอินทรีย์ การปลูกพืชผักสวนครัวไว้ใช้เอง ขนาดที่ดินที่เกษตรกรเป็นเจ้าของมีขนาดแตกต่างกันอย่างมาก ตั้งแต่ขนาดเล็ก 10 ไร่ ถึงขนาดใหญ่ 200 ไร่ เกษตรกรภาคเหนือและภาคกลางส่วนใหญ่มีที่ดินขนาดเล็กเป็นของตัวเอง และต้องเช่าที่ดินของนายทุนในการเพาะปลูก เกือบทุกครัวเรือนมีหนี้สิน มีสมาชิกในครอบครัวประมาณ 6-2 คน ประกอบด้วยเด็กและผู้สูงอายุ มีความสัมพันธ์กันเป็นญาติตายายกับหลานมากกว่าเป็นพ่อแม่กับลูก

เกษตรกร ผู้นำชุมชน และข้าราชการมีการรับรู้เกี่ยวกับข้อตกลงการค้าเสรีก่อนและหลังการอภิปรายกลุ่มไม่แตกต่างกัน กลุ่มตัวอย่างในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีความรู้เกี่ยวกับข้อตกลงเขตการค้าเสรีในรายละเอียดมากกว่าภาคอื่นๆ กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เคยได้ยินคำว่า ข้อตกลงเขตการค้าเสรี ผ่านสื่อสารมวลชนอย่างไร้ทัศนคติคิดว่ายังไม่รู้จัก จึงไม่เข้าใจว่าข้อตกลงเขตการค้าเสรีคืออะไร และไม่แน่ใจว่าได้รับผลกระทบจากข้อตกลงเขตการค้าเสรีหรือไม่ หรือได้รับผลกระทบแล้วหรือยัง กลุ่มตัวอย่างส่วนน้อยที่คิดว่าเกษตรกรไทยได้รับผลกระทบทางลบจากข้อตกลงเขตการค้าเสรีแล้ว โดยเฉพาะข้อตกลงเขตการค้าเสรีไทย-จีน

เกษตรกรส่วนใหญ่ในทุกภาคไม่มีความคิดเห็นในการเตรียมความพร้อมตนเองและครอบครัว ส่วนน้อยที่คิดว่าจะหันมาดำเนินชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ทำเกษตรด้วยกระบวนการที่ลดต้นทุนด้วยเกษตรอินทรีย์แทนการเพาะปลูกที่ใช้สารเคมี บางรายเคยคิดเลิกอาชีพเกษตรกรแต่ไม่ทราบจะเปลี่ยนไปทำ

อาชีพอะไร เกษตรกรทุกตำบลมีความต้องการให้รัฐบาลสนับสนุนเรื่องประกันราคาพืชผลที่ตนเองเพาะปลูก การรับซื้อผลผลิตทางการเกษตรจากเกษตรกรโดยตรงไม่ต้องผ่านพ่อค้าคนกลาง การช่วยทำให้ราคาน้ำมัน ปุ๋ยเคมี และยาฆ่าแมลงมีราคาถูกลง และช่วยให้เกษตรกรสามารถตั้งราคาขายผลผลิตทางการเกษตรของตนเองได้ ควรมีหน่วยงานเข้ามาให้ความรู้กับเกษตรกรเกี่ยวกับมาตรฐานผลผลิตทางการเกษตรเพื่อการส่งออก และควรมีการตรวจสอบกระบวนการตลาดและระบบราชการให้สามารถปฏิบัติหน้าที่ตามที่คาดหวัง เพื่อให้กลไกต่างๆ ที่สร้างขึ้นทำหน้าที่เป็นหลักประกันความเชื่อมั่นของเกษตรกร

ผู้นำชุมชน และข้าราชการส่วนใหญ่มีความคิดเห็นในการเตรียมความพร้อมตนเองว่า จะแสวงหาความรู้เรื่องการค้าเสรี และข้อตกลงเขตการค้าเสรีเพิ่มเติม เพื่อนำมาเผยแพร่ให้แก่ประชาชนในตำบล รวมทั้งทำตัวเป็นแบบอย่างแก่ประชาชนในการดำเนินชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง พยายามลดการใช้จ่ายเพื่อให้หนี้สินที่มีอยู่หมดไป สำหรับการเตรียมความพร้อมแก่ชุมชน คิดว่า จะจัดทำโครงการต่างๆ เพื่อให้ประชาชนมีค่านิยมในการซื้อสินค้าที่ผลิตในประเทศไทย การทำเกษตรอินทรีย์เพื่อลดต้นทุนการผลิต และรณรงค์ให้เกษตรกรหันมาทำการเพาะปลูกด้วยกระบวนการที่ได้มาตรฐานคุณภาพปลอดภัย จงสามารถเพาะปลูกให้ได้ผลผลิตเป็นอาหารปลอดภัยตามมาตรฐานสากล และส่งเสริมให้ชาวบ้านหันมาทำกิจกรรมด้านประเพณีประจำท้องถิ่นเหมือนในอดีต นอกจากนี้ ยังต้องการได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลในเรื่องความรู้อย่างละเอียดเกี่ยวกับข้อตกลงเขตการค้าเสรีที่ถูกต้อง

เกษตรกร ผู้นำชุมชน และข้าราชการในภาคเหนือและภาคกลางส่วนใหญ่มีความคิดเห็นว่าเกษตรกรไม่สามารถพึ่งพาตนเองในการปรับตัวเพื่อรองรับข้อตกลงเขตการค้าเสรีได้ ต้องให้รัฐบาลช่วยเหลือ นโยบายของรัฐบาลควรมีความแน่นอน ไม่เปลี่ยนแปลงไปมา หาดตลาดใหม่ๆ ให้กับสินค้าทางการเกษตร และสร้างอาชีพเสริมให้เกษตรกร ส่วนเกษตรกร ผู้นำชุมชน และข้าราชการในภาคตะวันออกเฉียงเหนือส่วนใหญ่เคยมีประสบการณ์เป็นแรงงานในต่างประเทศ จึงนำประสบการณ์ที่ได้รับมาใช้พัฒนาวิธีการเลี้ยงชีพ รวมทั้งได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานเกษตรอำเภอและองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นให้เกษตรกรในชุมชนรวมตัวกันจัดตั้งกลุ่มต่างๆ ทำให้มีแนวทางในการปรับตัวเพื่อรองรับข้อตกลงเขตการค้าเสรีที่ส่งเสริมให้เกิดเกษตรยั่งยืน กลุ่มตัวอย่างจากทุกภาคต้องการมีส่วนร่วมในการพิจารณาเกี่ยวกับรายละเอียดในสัญญาของ ข้อตกลงเขตการค้าเสรีแต่ละฉบับ ก่อนที่รัฐบาลจะเซ็นสัญญา

คำสำคัญ ข้อตกลงเขตการค้าเสรี วิธีการเลี้ยงชีพ เกษตรกรไทย

Research Title: Preparation to Cope with the Thai Farmers' Way of Occupation from Impacts of Free Trade Agreement

Researchers Ampairat Aksornporm, Associate Professor
Krisana Rungrojwanich, Associate Professor
Tawee Suraretikuln, Assisstance Professor

Year 2011

242334

Abstract

The objectives of this research was to study the acknowledgement on free trade agreement, impact of free trade agreement on farmers' way of occupation, the readiness of farmers' way of occupation so as to make provision for free trade agreement and the adaptation on way of occupation of Thai farmers.

The population of this research was farmers, village leaders and civil servants from the north, the northeast and central regions. Samples were chosen by area selection and one province was chosen from each region. Two districts were selected from one province and two villages were selected from each district. Two hundred and forty nine people were then selected to be the representatives of the whole population. There were 2 types of research instruments, firstly, the questionnaire to collect data about free trade agreement acknowledgement. Secondly, the questions guideline used with focus group discussion. The data were analyzed using frequency distribution, percentage, mean, t-test and content analysis.

The results showed that 69.9% of the samples were men. Most of them were between 51-60 years of age. 32.1% were educated with tertiary education. 28.5% were farmers, especially rice growers. They started to use economic sufficiency concept in rice production, especially in the northeast that mixed farming, organic farming and vegetable growing for household consuming were done in the same area. The size of land owned by farmers varied from 10-200 rais. Most of farmer in the northern and central regions owned small size property and land for growing plants were rent. Most of the farmer households were in debt. There were 2-6 persons living in the house, mainly grandchildren and grandparents but not with parents.

There was no difference between farmers, village leaders and civil servants acknowledgement before and after attending focus group discussion. Some of sample from the group of farmers, village leaders and civil servants in the northeast region knew about free trade agreement in detail more than sample in the other regions. Most of the sample had heard of free trade agreement from television but did not understand the meaning of it. They were not sure that free trade agreement had

already affected them. Some sample thought that free trade agreement had bad impact on Thai farmers, especially Thai-Chinese free trade agreement.

Most farmers in all regions had no comment on the readiness of themselves and their families. Some of them thought that they should follow sufficient economy concept for farming by reducing cost with the use of organic farming instead of using pesticide. Some of them wanted to quit farming but did not know what to do. Farmers in all villages wanted the government to guarantee the price of produce, to buy produce directly from farmers not from middleman, to reduce the price of petrol, fertilizer and pesticide and to help farmers set the price of produce. There should be an organization to provide knowledge on rice exportation standard, marketing process and bureaucracy system should be examined, therefore, the mechanics constructed would ensure farmers' reliance.

Both village leaders and civil servants expressed that they should find knowledge about free trade and free trade agreement so as to extend to villagers. They should also be examples of how to live by following sufficient economy concept and reduce cost to reduce debt. Projects should be set up to stimulate the use of product made in Thailand. Organic farming should be done to reduce production cost and farmers should be stimulated to do farming under phytosanitary measures. Villagers should be encouraged to maintain their local tradition. Moreover, knowledge about free trade agreement in details must be provided for villagers.

Farmers in the northern and central regions thought that they were unable to adapt to free trade agreement but need government assistance. Government policies should be steady, new markets should be provided for agricultural product and minor occupation should be promoted for farmers. Samples in the northeastern region experienced being abroad labour, therefore, the experiences gained were used to develop how to earn their living. Farmers were supported by district agricultural extension office and local administration office to form network so as to find the way to adapt themselves to make provision for free trade agreement and sustainable agriculture. Samples in all regions wanted to take part in free trade agreement consideration before the agreement was signed between the governments of each country.

Keywords: free trade agreement, way of occupation, Thai farmers.

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัย เรื่อง การเตรียมความพร้อมเพื่อรองรับข้อตกลงเขตการค้าเสรีด้านวิธีการเลี้ยงชีพของเกษตรกรไทย เป็นการวิจัยที่เน้นการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ จากเกษตรกร ผู้นำชุมชน และข้าราชการในชุมชน ซึ่งต้องประสานงานกับหลายหน่วยงานในระดับอำเภอและตำบล ได้แก่ สำนักงานเกษตรอำเภอ องค์การบริหารส่วนตำบล สถานีอนามัยตำบล โรงเรียน บุคลากรที่เกี่ยวข้องสังกัดหน่วยงานดังกล่าวได้ให้ความร่วมมือในการอำนวยความสะดวกแก่คณะนักวิจัยในการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามในแต่ละตำบลเป็นอย่างดี

กลุ่มตัวอย่างทุกท่านที่มาให้ข้อมูลเมื่อได้รับการประสานงาน มีความเต็มใจมาให้ข้อมูลอย่างพร้อมเพียงตามที่นัดหมาย ระหว่างการอภิปรายกลุ่มได้ให้ความเป็นกันเองกับนักวิจัย และยินยอมเปิดเผยข้อมูลอย่างตรงไปตรงมา จนนักวิจัยสามารถรวบรวมข้อมูลได้อย่างครบถ้วนตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยครั้งนี้

สำหรับการตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือการวิจัย คณะนักวิจัยได้รับความกรุณาจากผู้ทรงคุณวุฒิ ได้แก่ รองศาสตราจารย์ ดร.ชยันต์ ตันติวิธดาการ คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ รองศาสตราจารย์ ดร.ธวัชชัย บุญโชติ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล รองศาสตราจารย์บำเพ็ญ เขียวหวาน สาขาวิชาส่งเสริมการเกษตรและสหกรณ์ และรองศาสตราจารย์ ดร.ทัศนีย์ ขาดีไทย สำนักทะเบียนและวัดผล มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช อีกทั้งได้กรุณาให้คำแนะนำต่างๆ ในการวิจัยครั้งนี้ คณะนักวิจัยได้รับความร่วมมืออย่างดียิ่งจากประชาชนและเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องในอำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรีในการทดสอบคุณภาพของเครื่องมือการวิจัย

คณะนักวิจัยขอขอบคุณหน่วยงานต่างๆ เจ้าหน้าที่ บุคลากร และผู้ทรงคุณวุฒิที่กล่าวมาข้างต้น รวมทั้งผู้ให้ข้อมูลทุกท่าน และขอขอบคุณหัวหน้าชุดโครงการวิจัย เรื่อง การเตรียมความพร้อมเพื่อรองรับข้อตกลงเขตการค้าเสรีของเกษตรกรไทย รองศาสตราจารย์ ดร.พอพันธ์ อูยานนท์ ที่เป็นส่วนสำคัญเอื้ออำนวยให้การวิจัยครั้งนี้สำเร็จเป็นรายงานการวิจัยฉบับนี้

คณะนักวิจัยขอขอบคุณเกษตรกรไทยที่เป็นกระดูกสันหลังของชาติ และหวังว่าผลการวิจัยครั้งนี้จะเป็นประโยชน์ส่งผลให้สังคมไทยตระหนักถึงคุณค่าของอาชีพเกษตรกร เล็งเห็นข้อดีและข้อเสียของข้อตกลงเขตการค้าเสรี และผลกระทบของข้อตกลงเขตการค้าเสรีต่ออาชีพเกษตรกรไทย มีความตื่นตัวที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการธำรงไว้ซึ่งวิถีการเลี้ยงชีพแบบเกษตรยั่งยืน และวิถีชีวิตแบบสังคมชนบทไทย

สารบัญ

	หน้า
บทสรุปสำหรับผู้บริหาร	ก
บทคัดย่อ	ฉ
กิตติกรรมประกาศ	ญ
สารบัญ	๗
สารบัญตาราง	ฐ
บทที่ 1 บทนำ	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาการวิจัย	1
วัตถุประสงค์	3
กรอบแนวคิดการวิจัย	4
นิยามศัพท์เชิงแนวคิด	4
ขอบเขตการวิจัย	5
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	6
บทที่ 2 การทบทวนวรรณกรรม	7
ข้อตกลงเขตการค้าเสรี	7
วิธีการเลี้ยงชีพของเกษตรกรไทย	21
การเตรียมความพร้อมในการหาเลี้ยงชีพของเกษตรกรไทย	28
เพื่อรองรับข้อตกลงเขตการค้าเสรี	
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	33
บทที่ 3 วิธีการวิจัย	40
ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	40
เครื่องมือการวิจัย	41
การเก็บรวบรวมข้อมูล	42
การวิเคราะห์ข้อมูล	43
บทที่ 4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	44
ส่วนที่ 1 ข้อมูลทางประชากร	44
ส่วนที่ 2 การรับรู้เกี่ยวกับข้อตกลงเขตการค้าเสรีของเกษตรกรไทย	78
ส่วนที่ 3 ผลกระทบจากข้อตกลงเขตการค้าเสรีต่อวิธีการเลี้ยงชีพของเกษตรกรไทย	90

สารบัญ (ต่อ)

บทที่ 4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล (ต่อ)	
ส่วนที่ 4 ความพร้อมด้านวิถีการเลี้ยงชีพของเกษตรกรไทยเพื่อรองรับข้อตกลง เขตการค้าเสรี	112
ส่วนที่ 5 แนวทางการปรับตัวของชุมชนเพื่อรองรับข้อตกลงเขตการค้าเสรี ด้านวิถีการเลี้ยงชีพของเกษตรกรไทย	133
บทที่ 5 สรุปการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	150
สรุปการวิจัย	150
อภิปรายผล	155
ข้อเสนอแนะ	163
บรรณานุกรม	169
ภาคผนวก	172

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 4.1 ลักษณะทางประชากร	44
ตารางที่ 4.2 ตำแหน่งของผู้นำชุมชนและข้าราชการ	46
ตารางที่ 4.3 เปรียบเทียบการรับรู้เกี่ยวกับข้อตกลงเขตการค้าเสรีของเกษตรกร ระหว่างก่อนกับหลังการอภิปรายกลุ่ม	79
ตารางที่ 4.4 เปรียบเทียบการรับรู้เกี่ยวกับข้อตกลงเขตการค้าเสรีของผู้นำชุมชน ระหว่างก่อนกับหลังการอภิปรายกลุ่ม	80
ตารางที่ 4.5 เปรียบเทียบการรับรู้เกี่ยวกับข้อตกลงเขตการค้าเสรีของข้าราชการ ระหว่างก่อนกับหลังการอภิปรายกลุ่ม	82